

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.14>

WSPÓŁCZESNOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ UKRAINY OCZAMI OCHOTNIKÓW: BADANIA SOCJOLOGICZNE W WARUNKACH WOJNY

Olha Bezrukova

doktor nauk socjologicznych, docent, kierownik Katedry Socjologii Sektorowej Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu imienia Tarasa Szewczenki (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-4305-6218

bezrukovaolga28@gmail.com

Oleg Bondarenko

kandydat nauk socjologicznych, dyrektor Organizacji pozarządowej „Badania społeczne i firmy szkoleniowe” (Zaporoże, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-8904-3290

olegyes007@gmail.com

Adnotacja. Społeczeństwo ukraińskie w sytuacji wojny na pełną skalę otrzymuje nowe doświadczenie, które choć jest traumatyczne, zawiera w sobie potencjał przemian społecznych kraju, państwa i narodu. Ukraińscy socjologowie mają za zadanie prowadzić badania socjologiczne w dziedzinie socjologii wojny, opracowywać podejścia i metody, które pozwolą rozwiązać teoretyczne i praktyczne problemy związane z określeniem cech społeczeństwa znajdującego się w sytuacji wojny, jego celów, zakresu, charakteru i konsekwencji. Proponuje się zastosowanie metodologii jakościowej (metody etnograficzne i metoda grup fokusowych). Metoda etnograficzna jest strategią badawczą włączonej obserwacji. Wynikiem była próba stworzenia obrazu badanej Kultury wspólnoty. Badanie grupy fokusowej pozwoliło zidentyfikować spektrum opinii na temat badanego problemu, określić zachowanie obrońców, ich motywacje do obrony kraju, przekonania, wartości i oczekiwania w przyszłości. Informatorzy są pewni zwycięstwa Ukrainy, ale ich zdaniem czynnik wojskowy nie będzie decydujący. Ważna jest pomoc wojskowa i gospodarcza ze strony krajów zachodnich, sankcje i tym podobne.

Słowa kluczowe: socjologia wojny, wojna, ochotnicy, obrońcy, grupy fokusowe, metoda etnograficzna.

PRESENT AND FUTURE OF UKRAINE THROUGH THE EYES OF VOLUNTEERS: SOCIOLOGICAL RESEARCH IN THE CONDITIONS OF WAR

Olha Bezrukova

Doctor of Sociology, Associate Professor, Head of the Department of Sociology Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-4305-6218

bezrukovaolga28@gmail.com

Oleg Bondarenko

PhD in Sociology, Director of NGO "Social Research and Training Company" (Zaporizhzhya, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-8904-3290

olegyes007@gmail.com

Abstract. Ukrainian society in the situation of war gains new experience that contains the potential for social transformation of the country. Sociologists are faced with the task of conducting sociological research in the field of sociology of war, developing new approaches and methods that will allow solving theoretical and practical problems related to the definition of the features of a society in a situation of war. It is proposed to use qualitative methodology (ethnographic, focus group methods). The result was an attempt to draw a picture of the culture of the community under study, allowed to identify the range of opinions on the problem under study, to determine the behavior of defenders, their motivation to defend the country, beliefs, values and expectations for the future. Informants are confident in the victory of Ukraine, but the military factor, in their opinion, will not be decisive. Military and economic assistance from the West.

Key words: sociology of war, war, volunteers, defenders, focus groups, ethnographic method.

СУЧАСНЕ ТА МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ ОЧИМА ДОБРОВОЛЬЦІВ: СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ольга Безрукова

доктор соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри галузевої соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4305-6218

bezrukovaolga28@gmail.com

Олег Бондаренко

кандидат соціологічних наук, директор ГО «Соціальні дослідження та тренінгові компанії»

(Запоріжжя, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8904-3290

olegyes007@gmail.com

Анотація. Українське суспільство в ситуації повномасштабної війни отримує новий досвід, який хоча і є травматичним, але містить в собі потенціал соціальних трансформацій країни, держави та нації. Перед українськими соціологами стоїть завдання проводити соціологічні дослідження у галузі соціології війни, розробляти підходи та методи, які дозволять вирішувати теоретичні та практичні завдання, пов'язані з визначенням рис суспільства, що знаходиться в ситуації війни, її цілей, масштабів, характеру, наслідків. Пропонується використання якісної методології (етнографічні методи та метод фокус-груп). Етнографічний метод є дослідницькою стратегією включеного спостереження. Результатом стала спроба скласти картину культури спільності, що вивчається. Фокус-групове дослідження дозволило виявити спектр думок з досліджуваної проблеми, визначити поведінку захисників, їх мотивації до захисту країни, переконань, цінностей та очікувань в майбутньому. Інформанти впевнені в перемозі України, але військовий чинник, на їх думку не буде вирішальним. Важливими є військова та економічна допомога з боку країн Заходу, санкції тощо.

Ключові слова: соціологія війни, війна, добровольці, захисники, фокус-групи, етнографічний метод.

Вступ. В розвитку світової соціології проблеми вивчення війни як феномену, що супроводжував розвиток суспільства, стоять у центрі уваги. Дослідженню феномену війни, її природи, сутності та змісту присвячена велика кількість наукових робіт (П.Сорокін, Р.Мертон, Л.Д.Ніколс, З.Фрейд, Е.Тофлер, Х.Хофмайстер, В.Джефріс, В.Городяненко, І.Кононов, М.Требін та ін.). Війна найчастіше розглядається як соціально-політичне явище. А при всій різноманітності теорій походження війн, найчастіше стверджується, що це є боротьба за зміну та перерозподіл соціальних ролей в ході розвитку суспільства. І з точки зору соціології, в якості необхідної умови виникнення війни виступає чинник справедливості, тобто неможливості мирного співробітництва суб'єктів соціальних відносин у колишніх ролях у зв'язку зі змінами у світовому співтоваристві (Требін, 2015). В останні десятиліття війни виникають, починаючись з т.зв. «мирних» антиурядових акцій, а завершуються громадянськими війнами або зовнішньою інтервенцією. Тобто сучасне уявлення про війни повинно змінюватися в тому числі шляхом соціологічної рефлексії. Адже прихована чи явна зовнішня військова інтервенція, здійснювана сусідніми країнами із застосуванням новітньої зброї, інформаційних засобів протистояння виходить за межі традиційних уявлень про неї, набуваючи комбінованого характеру (Кононов, 2016). Перед українськими соціологами стоїть завдання проводити соціологічні дослідження у галузі соціології війни, розробляти нові підходи та методи, які дозволять вирішувати теоретичні та практичні завдання, пов'язані з визначенням рис суспільства, що знаходиться в ситуації війни, її цілей, масштабів, характеру, наслідків для конкретного суспільства та людства.

Основна частина. Починаючи з 24.02.2022, українське суспільство отримує досвід участі в повномасштабній конвенційній війні XXI ст. Цей досвід з одного боку є трагічним й травматичним, а з іншого, він містить в собі надзвичайний потенціал соціальних трансформацій українського суспільства, країни, держави та нації. Попри більшість прогнозів різноманітних аналітиків, Україна вистояла. За це була заплачена дуже висока ціна: людські життя та долі, втрачені території, колапс державних інституцій, прихований дефолт, економічна катастрофа, нова хвиля внутрішньої та зовнішньої міграції, значні руйнування критичної та житлової інфраструктури тощо.

В контексті успіхів ЗСУ щодо повернення захоплених територій на Київщині, Чернігівщині, Сумщині, Харківщині, стає зрозумілим оптимізм українців та їх віра в швидке закінчення війни. Разом з тим, завищені очікування містять в собі надзвичайно великі ризики, про що вказує публіцистична рефлексія соціальних психологів (Покальчук, 2022). Соціологи також провели низку досліджень (Рейтинг, КМІС, 2022) під час війни, які попри аналітичні звіти, ще чекають на глибоке, системне, й, можливо, міждисциплінарне осмислення.

Нам ще доведеться проаналізувати системні та суспільні наслідки війни після Перемоги, тому дуже важливим є соціологічне документування станів та настроїв різних груп населення, та зокрема, захисників країни, що стане основою для подальшої методологічної рефлексії. Ми вважаємо, що проблемна ситуація, що потребує вирішення, полягає у невідповідності наявних соціальних ресурсів українського суспільства,

масштабу соціальних викликів (культурних, політичних, економічних, військових, геополітичних), для яких війна спрацювала як акселератор. А наукова проблема полягатиме в теоретичному обґрунтуванні практичних методів успішної трансформації державних інституцій, українського суспільства та соціокультурних засад української нації.

Матеріал і методи дослідження. Для можливого подальшого розв'язання вищезазначених задач нами були використана якісна методологія. А саме, етнографічні методи (включене спостереження) та метод фокус-груп. Учасниками дослідження стали бійці ДФТГ «Азов» (Запоріжжя). Спостереження відбувалось з 25 лютого до 8 червня 2022 року. Метод включеного спостереження припускає «включення» дослідника в ситуацію, що вивчається, як її учасника з метою зрозуміти інших в певних умовах і є способом занурення дослідника в світ природних установок, людей в межах дослідницьких завдань. Етнографічний метод в нашому випадку, це дослідницька стратегія включеного спостереження, певна дослідницька практика. Адже ми мали нагоду увійти до контакту із захисниками, виконуючи разом бойові завдання на Запорізькому напрямку (О.Бондаренко).

Результатом нашого етнографічного дослідження стала спроба з мозаїки зібраних даних скласти цілісну картину культури спільності, що вивчається (за Г.Зіммелем, Ж.Бодріаром і К.Леві-Стросом). Працюючи в полі та використовуючи включене спостереження дослідник з уривків розмов, спостережуваної поведінки, бесід інформантів між собою, жестів, виразу очей – зі всієї цієї різноманітності польових даних намагався «схопити» значення того, що відбувається, зрозуміти цінності групи, норми що ними дотримуються, культуру групи в цілому.

Фокус-групове дослідження методом реєр-груп були проведені у квітні 2022 року для виявлення спектру думок з досліджуваної проблеми, пошук пояснення поведінки захисників, їх мотивації встати на захист країни, їх переконань, цінностей та очікувань в майбутньому.

Спостерігаючи діяльність бійців даного добровольчого формування ми намагались визначити їх мотивацію, емоційний стан, соціально-психологічний портрет, специфіку соціальних відносин. Для дослідження соціальної трансформації та її перспективи ми організували й провели 2 фокус групи. Розроблений гайд складався з наступних блоків запитань: Як закінчиться війна? Чи влаштує Вас саме таке закінчення війни? Чого не вистачає (або що потрібно) Україні для того, щоб перемогти рф? Якою буде Україна після перемоги?

Охарактеризуємо результати проведених фокус-груп, використовуючи псевдо захисників. Інформанти продемонстрували загальну впевненість щодо Перемоги України в війні з рф. («Коловрат: Війна закінчиться перемогою України! ...але це залежить й від того хто буде втручатися»); «Фендер: Что касается того каким должен быть исход, то я согласен с Коловратом...Это есть... это очень объединило людей»; «Орей: закінчиться війна нашою перемогою. Перемогою на Донбасі. ...»; «Морпіх: Дійсно війна закінчиться нашою перемогою бо іншого варіанту у нас немає... Я в це вірю, вірю в хлопців. Вірю в наш народ в нашу силу...»; «Баз: На мою думку, це буде перемога України. Мені здається що це буде не стільки військова перемога а скоріш за все завдяки якимось економічним санкціям, економічним важелям які весь світ починає на росію накладати. Завдяки цьому зможемо ми ...цю агресію що у росії просто не стане сил і вона... а у нас вистачить сил відкинути її до кордонів України... Я думаю ...до кордонів 2014 року..Хотілось би мені, щоб це були кордони до 2014 року...»; «Буба: Втратить ми не можемо. Не маємо на це право. Ну і чужого нам не треба. 14 року кордони би мене влаштували б. Навіть 13 рік...»; «Ворон: Война закончиться по любому на наших условиях и шоб нам вернули страну до 1991 года...»).

Критично інформанти оцінюють можливість виключно військового вирішення, щодо повернення Криму. («Король: Я думаю что вернемся к кордонам 2014 року но без Крыма...Крым скорее всего пойдет под юрисдикцию ООН, потому что многие и в Европе и в Америке верят, что Крым был присоединен при помощи референдума а не силой при помощи захвата...С этой темой придется разобраться, чтобы в Европе было спокойствие. А по поводу Донбасса, мы его возьмем в свой состав, но... он будет, так сказать, особенной территорией...потому что населению промывали мозги 8 лет...требуется восстановления, чтобы войти в украинское государство и не создавать в нем волнений...»; «Кот: Ну я думаю що ми виходимо на кордони 2014 року...Без Криму, на якийсь час невеликий...»; «Орей: Крим залишиться поза війною, тому що там будуть політичні ігри, політичні тиски. І вони колись дипломатично його віддадуть але не в цю війну... тому що ми будемо дивитись, чи розвалиться росія, чи уменшиться в своїх кордонах, чи ні...то що зміниться керівництво (у них) то однозначно... Але воно може нічого і не дасть, але коли розвалиться цілісна система їх держави, тоді спокійно Крим вернеться...А військовим шляхом навіть при супер мега точних ракетах і артилерії ми не зможемо...»; «Морпіх: А Крим? Я не знаю, не має відповіді...Бо Крим то таке діло. Яка в нас надалі буде підтримка? У нас (без зовнішньої підтримки) вже б не вистачило . Так, у нас сильні людські ресурси але ...»; «Спайдер: Я впевнений, що рано чи пізно... Що Україна буде у своїх кордонах до початку бойових дій на сході України, до анексії Криму.... Може з Кримом буде складніше це питання вирішити, та не в ті терміни, в які ми б хотіли але я впевнений Крим повернеться»).

Також інформанти висловили тезу щодо внутрішніх проблем рф, як одного з чинників української Перемоги. («Фендер: Но исходя из старого опыта и соотношения сил и насколько маразматичной будет там власть (в рф)... Чтобы их обратно выдавить, нам потребуется очень много ресурсов и сил. И то не без внешней помощи. И возврат Крыма и границ 1991 года это возможно только при смене власти в росии...»; «Петруха: Я погоджуюсь з побратимами. Треба щоб російська федерація якось поміняла це, що зараз відбувається... треба їх відтіснити щоб вони вивели свої війська. Тоді почнеться наша операція по звільненню Донецька,

Луганська а далі і Крим...Поки тиран тиранозавр сидить у себе в кремлі, маньячело.... Війна не скінчиться. Коли самі росіяни його звергнуть, вибуцають, тоді щось зміниться. Буде війна довго ще йти, дуже довго... Мені це не подобається...»; «Кот: Ну я думаю що ми виходимо на кордони 2014 року...Без Криму на якийсь час невеликий.... Але потім беремо під свій контроль повністю Крим, тому що ситуація економічна і на росії і ...сили збройних сил України приведуть до того, що, мені здається, що росіяни самі підуть з Криму... і величезна кількість людей які звідти звальть...»).

Інформанти, які мали досвід участі в АТО налаштовані критично, щодо термінів та результатів закінчення війни. («Дизайнер: Как закончиться война? Мне хотелось бы верить...Ну победа, это не значит что мы дойдем до какого-то условного берлина...Две стороны сядут и подпишут капитуляцию... Такого не будет, потому что крыса загнанная в угол, она будет..... Я думаю до весны следующего года будет решен вопрос Донецка и Луганска, мы выйдем на границы...это значит, что через год там можно будет передвигаться по дорогам...сто процентов там будут наши военные администрации...»).

Також інформанти свідомі щодо наявних вад сучасного українського суспільства. Консолідація українського суспільства виступає головним підґрунтям для української перемоги. («Коловрат: зараз люди прокинулись і трішки почали розуміти хто вони і які вони. Бо хто раніше спав і йому було байдуже, хто він, аби був холодильник забитий...»; «Дизайнер: Да, мы знаем кто это будет (нести відповідальність за вторгнення)... мы их найдем... да, и той Украины, которая была до полномасштабной войны, не будет...»; «Орей: Людські ресурси є але офіцери...половина неготова, а половина дебіли...це правда... Може вони за цей час навчаться..... Це питання дуже велике...це саме перше питання»; «Морпіх: Це поодинокі випадки, що офіцери дебіли. Це не більшість...Зупинитись не треба! Бо це було вже після майдану! Майдан переміг! Всі розбіглись по хатах а ця вся гидотна...вони встали...»).

Щодо ресурсів для перемоги над рф інформанти вказують на внутрішні (самодостатність, згуртованість, єдність) та зовнішні (міжнародна підтримка) чинники. Так, щодо самодостатності України, висловились дуже стисло. («Дизайнер: Ничего. У нас все есть»; «Коловрат: Час. Нам потрібен час»; «Кот: Самоповага потрібна. Самоповага нації, народу а не населення...Для мене дуже різні поняття «населення» та «народ». Я хочу щоб у нас було менше населення а більше народу. Якщо ми будемо себе відчувати усі українцями, то ...»).

Щодо зовнішніх чинників інформанти зазначили наступне. («Фендер: То, что говорят в СМИ...Это поддержка извне. И финансовая и гуманитарная и военная. Людей у нас своих мотивированных достаточно, а вот вооружений тактических (тяжелых) и наступательных мало или совсем нет. Очень нужны военные ресурсы и боеприпасы»; «Баз: Мені здається, важливий чинник є економічні санкції. Проти росії. Тому що без економіки не має армії. Ми вже чуємо їх новини, хоча вони й не відповідають дійсності... Але підприємства оборонні росії, вже зараз не можуть працювати. Наприклад вони вже не можуть полагодити танк...»).

Цікавим є те, що інформанти вказують на необхідність внутрішньої саморуйнації рф. («Фендер: И конечно воздействовать и политически и идеологически и рушить российскую пропаганду с той стороны... т.е. доносить до людей европейские ценности где люди живут ради людей, ради общего благосостояния...тогда у них (в рф) власть посыпется и люди сами все осознают...»; «Морпіх: Чого б я хотів і це б допомогло перемогти ворога, щоб ворог би був вкрай деморалізований...Щоб було у рфії прозріння, треба щоб оті республіки які в ній знаходяться, в отому мордорі, щоб вони підняли бунт... Якщо завтра чи післязавтра вона почне розвалюватися... Десь бунт в Башкірії чи Татарстані, ще десь там на Алтаї. Щоб люди стали підніматися, не орки і не жони оціх нелюдів...Тоді нам це дуже допоможе! Бо вони відволічуться. Дагестан, Кавказ...горці терплять цих кади рівців, оціх п...в»; «Король: Я считаю что не только санкции нужны для росии, нужна ее полная изоляция в экономическом и политическом плане, от всего мира. А что касается армии Украины, то необходимо, чтобы ее офицеры стали более опытными»; «Кот: Самоповага потрібна. Самоповага нації, народу а не населення...Для мене дуже різні поняття «населення» та «народ»..... Наша біда в тому що ми не вміємо робити правильний вибір (під час політичних виборів)»; «Буба: По-перше...У нас там де два українця, там три гетьмана. Починаємо чубитися між собою...Якби менше чубилися, а більше друг другу допомагали, може б воно краще було? А так, зброї треба сучасної. Не просто зброї, а во время її нам треба надавати. А все остальне у нас есть...»; «Спайдер: Озброєння і перш за все віру в то, що перемога буде, обов'язково буде за нами і більше впевненості мабуть в собі»).

Зазначимо, що інформанти продемонстрували відсутність чіткого бачення характеристик майбутньої України. Тобто образ майбутнього виглядає розмитим, не має чітких граней. («Фендер: Если система поменяется за счет единения в патриотическом направлении, то это будет как в европейской стране...где система ценностей у людей совершенно другая. Не обогащение, а благосостояние друг друга.. все будут смотреть друг на друга, а не внутрь себя. Ну то есть...менее эгоистично. Я надеюсь на это. Конечно же, отсюда растет все. И экономический рост, а экономический рост это люди... а люди должны вернуться. Потому что много людей выехало. А это неизвестно, ведь вернуться далеко не все, а многие потянут своих обратно. Как правило выезжает народ интеллектуальный, подкованный и экономически ценный, как правило, для государства... Поэтому важно чтобы у нас были эффективные люди...работоспособные. То есть я надеюсь, что по итогу, у нас вся страна объединится, и мы восстановимся и выйдем на результат лучший, чем был до этого...»; «Орей: Тут перше слово грає «Якщо?». Якщо український народ вибере правильного президента і правильний парламент. Які крім того, як кричать «який я патріот», і в грудь кидать і показивать... а щоб вернулись мегапрофесіонали наші українські. Щоб був допуск в Україну європейського бізнесу але збалансованого

правильного, щоб не в ущерб Україні...Наша Україна заживе... Але це «Якщо»...»; «Морпіх: Просто вона буде така квітуча...Якщо хтось поставить крапку в цій війні, то це не буде означати що війна закінчилась. Вона не закінчиться поки ми... до останнього колаборанта, не знайдемо, не накажемо його... Будуть вони (ЄС) інвестиції давати. коли вони почують що вони не будуть вкрадені...тоді всі вони будуть вкладатись в землю, в розум, в дітей наших...Вони (інвестори) будуть в черзі стояти щоб ми це взяли»; «Петруха: Буде велике будівництво, в Польшу можна буде не їхати. Все громадяне України будуть чесно працювати...»; «Дизайнер: відбудувати зруйновані міста не по радянським стандартам, а будувати надсучасні європейські міста...100%, 100% плюс енергетика. Тієї країни, яка була у нас, вже не буде, а люди у нас чудові. Я не знаю точно, що буде а що не буде. Але вона точно буде геть іншою. Кращою. Вона буде кращою...»; «Баз: я бачу що дуже багато людей, наприклад, переходить на українську мову, це для когось протест проти того, що ти живеш в російськомовному середовищі...розмовляти російською боляче, бо ти розумієш що росія напала на твою країну...що вбивають людей, що руйнують міста і відчувати себе частиною цієї культури якось неприємно.. І ось хотілося б щоб навкруги були люди, які б для самих себе розуміли, що для них є належність до української нації...»; «Король: можливо будем достойны стать региональной державой. Мы станем консолидацией как левых, так и правых сил в Восточной Европе. Мне все таки кажется, что мы получим гордость, единство народа, политических сил после победы на какое то время, а потом они будут разъедены. Потому что на этой патриотической волне появятся силы, которые будут эту «едність» разрушать. В угоду своих, каких-то идеологических маневров. Но мне кажется, что те силы, которые встали на войну против росии, победят...и мы получим украинскую нацию, которая будет достойна себя. Которая не прогнется не под Восток и не под Запад, а под себя...»; «Кот: Ми будемо ще довго наступати на ті ж самі граблі, внутрішні, чого я б дуже не хотів...Це наша біда. Тому що в дрібницях багато чого сховано. Я думаю що цей стрес, який отримала величезна кількість тих, хто не помічав останні 8 років, що відбувалось, щось змінить тектонічно в розумінні людей... В перші 5 років розвиток України буде не за рахунок України, а за рахунок зовнішніх впливів. Тобто це фінансування з Заходу та репарації з росії, або від тих залишків що від неї залишаться. Я думаю що вона розпадеться на декілька держав... А тут ці 5 років зовнішнього впливання... нам треба...вчитися бути українцями. Для того щоб перейти з зовнішнього ресурсу, який буде йти, на внутрішній...»; «Спайдер: Я не знаю.. я згоден з тим що будуть внутрішні протиріччя. Наш український менталітет ... ну... підвалини його. Ми дуже сильно сперечаємось з сусідом, з його думкою. В тому наша біда і в тому наша сила. Я бачу свою країну квітучою, вільною, більш єдиною. Саме головне, щоб свідомість... Наша задача після війни, перш за все, тримати на високому рівні свідомість суспільства та народу України... У нас є Україна і щоб не ми хотіли в ЄС вступити, а щоб вони до нас просилися у партнери, друзі. Я хотів би побачити саме таку Україну. Зі своєю ідеєю української Нації...»).

Шкідливість «совка» інформанти визначили наступним чином. («Буба: Красиві слова а результат буде той самий. Ті ж самі граблі. Тому що у нас совок у всіх в голові. Навіть у тих, хто совка не бачив. і у тих совок в голові. Поки совок не викоринити, діла не буде...»). Домінуючою є думка щодо швидкого закінчення війни. На нашу думку це свідчить про інтелектуальну та емоційну не готовність інформантів сприйняти нову реальність краху їх колишнього мирного життя.

Інформанти впевнені в перемозі України над рф, але військовий чинник, на їх думку не буде вирішальним. Крім героїчної боротьби ЗСУ, важливим чинником, на думку інформантів, є військова та економічна допомога з боку країн Заходу. Інформанти вказують на санкції, як важливий чинник української Перемоги. Також є сильні сподівання на «бунт», який повалить режим путіна в рф.

Інформанти зазначили наявність таких перешкод успішного розвитку України, як радянська традиція, так званий «совок». Крім того, є наявною внутрішня конфліктність в українському суспільстві, попри ситуативну згуртованість за умов війни. Теза, «де два українця, там три гетьмана», залишається актуальною. Також відзначається потреба в нових соціальних відносинах, заради розбудови нової, «гарної та квітучої» України. Зазначимо, що засади цих нових соціальних відносин інформанти не змогли вербально визначити.

Поза увагою інформантів залишились релігійні цінності та норми сучасної України. Можливо припустити, що міфічна свідомість «язичників» в даному випадку мала прояв в очікуванні дива (санкції, саморуйнація рф, квітуча Україна), яке вирішить проблему війни.

На нашу думку, оптимізм та міцність українців не підлягають сумніву, хоча є деякі небезпечні зсуви суспільної свідомості. Так, українці не можуть сприйняти той факт, що більшість (від 65 до 80 %) росіян підтримують агресивну політику та війну проти України (Паніото, 2022). Також українці вважають, що війна закінчиться тоді, коли ми відновимо територіальну цілісність держави Україна. Ім важко усвідомити те, що військові загрози з боку рф будуть весь час її існування. Крім того, інформанти впевнені в беззаперечній міжнародній підтримці України, що насправді є дуже спрощеним конструктом.

Підсумовуючи, зазначимо, що процес становлення української нації відбувається в традиційних умовах здолання зовнішніх загроз за рахунок внутрішньої інтеграції. Даний процес, крім самовідданої практики зацікавлених суб'єктів, потребує системного вивчення та наукової рефлексії, як в дискурсі соціальних та поведінкових наук, так і в контексті міждисциплінарних інтервенцій.

Висновки. Сьогодні, в умовах активної фази війни в Україні, соціологічні дослідження є надійним джерелом отримання соціальної інформації про стан та напрямки трансформації суспільства. Українські соціологи обговорюють, як змінюються українці під час війни і якими вони стануть після її завершення, зроблені вже перші спроби узагальнення даних соціологічних досліджень, проведених різними центрами

з використанням нових методик, щоб зрозуміти що для нас зараз важливо, як ми проходимо війну та якими з неї вийдемо. Зроблена нами спроба проведення дослідження із застосуванням якісної методології мала на меті привернути увагу до важливості соціологічних досліджень навіть в надскладних організаційних та методологічних умовах, необхідності документування подій війни для їх подальшого осмислення.

Список використаних джерел:

1. Александер Б. Как выигрываются войны / пер. с англ. В. Бельного. М.: ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзиткнига», 2004. 604 с.
2. Дейви М. Эволюция войн / пер. с англ. Л. А. Калашниковой. М.: ЗАО Центрполиграф, 2009. 382 с.
3. Київський міжнародний інститут соціології. Прес-релізи та звіти. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports> (дата звернення 13.11.2022)
4. Кононов І.Ф. Луганський синдром як масова аномічна реакція на розгортання гібридної війни. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1778-illya-kononov-luhanskyu-syndrom-yak-masova-anomichna-reaktsiya-na-rozhortannya-hibrydnoyi-viynu> (дата звернення 13.11.2022)
5. Покальчук Олег. Синдром фальшивих надій. URL: https://zn.ua/ukr/author/oleg_pokalchuk
6. Соціологічна група «Рейтинг». Опитування. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (дата звернення 13.11.2022)
7. Тоффлер Э. Война и антивоенная: Что такое война и как с ней бороться. Как важить на рассвете XXI века. М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. 412 с.
8. Требін М.П. Соціологія війни: український контекст. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна*. № 1148. 2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/download/4462/4034/> (дата звернення 12.11.2022)
9. Хофмайстер Х. Воля к войне, или Бессилие политики. Философско-политический трактат / пер. с нем. и послесл. О.А. Коваль. СПб. ИЦ «Гуманитарная Академия», 2006. 288 с.
10. Чому українці вірять у Перемогу, а росіяни люблять війну? Пояснює соціолог Паніотто. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=1107> (дата звернення 10.11.2022)
11. Samuel P. Huntington. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. 1996.
12. Sorokin P.A. *Social and Cultural Dynamics* : In 4 vol. N. Y. : American Book Co., 1937–1941.

References:

1. Aleksander, B. (2004) *Kak vyigryvayutsya voynyi* [As wars are won]. M.:OOO Izdatelstvo AST, OOO Tranzitkniga. [in Russian].
2. Deyvi, M. (2009) *Evolyutsiya voyn* [Evolution of wars]. M.: ZAO Tsentrpoligraf. [in Russian].
3. Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii. (2022). *Pres-relizy ta zvityi*. [Kyiv international institute of sociology. (2022). Press-releases and reports]. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports> [in Ukrainian].
4. Kononov, I.F. (2016). *Luhanskyi syndrom yak masova anomichna reaktsiia na rozghortannia hibrydnoi viiny*. [Luhansk syndrome as a mass anomic reaction to the deployment of hybrid war]. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1778-illya-kononov-luhanskyu-syndrom-yak-masova-anomichna-reaktsiya-na-rozhortannya-hibrydnoyi-viynu> [in Ukrainian].
5. Pokalchuk, Oleg. (2022). *Syndrom falshyvykh nadii*. [False hope syndrome]. URL: https://zn.ua/ukr/author/oleg_pokalchuk [in Ukrainian].
6. *Sotsiologichna hrupa «Reitynh»*. (2022). *Opytuvannia*. [Sociological group "Rating". (2022). Survey]. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> [in Ukrainian].
7. Toffler, E. (2005). *Voyna i antivoyna: Chto takoe voyna i kak s ney borotsya. Kak vyizhit na rassvete XXI veka*. [War and anti-war: What is war and how to fight it. How to survive at the dawn of the XXI century]. M.: AST: Tranzitkniga. [in Russian].
8. Trebin, M.P. (2015). *Sotsiologhiia viiny: ukrainskyi kontekst*. [Sociology of war: the Ukrainian context]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N.Karazina*. № 1148. 2015. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/download/4462/4034/> [in Ukrainian].
9. Hofmayster, H. (2006). *Volya k voyne, ili Bessilie politiki. Filososfsko-politicheskiy traktat* [The Will to War, or the Powerlessness of Politics. Philosophical and political treatise]. SPb. *Humanytarnaia Akademyia*. [in Russian].
10. *Chomu ukraintsi viriat u Peremohu, a rosiany liubliat viynu? Poiasniue sotsiolog Paniotto*. (2022). [Why do Ukrainians believe in Victory, and Russians love war? Sociologist Paniotto explains]. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=1107> [in Ukrainian].
11. Huntington, Samuel P. (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. [in English].
12. Sorokin, P.A. (1937) *Social and Cultural Dynamics*. In 4 vol. N. Y. : American Book Co. [in English].